

Una recerca arqueològica integral

LA PRIMERA RESTAURACIÓ de l'església de Pedret per part del nostre Servei va tenir lloc durant el període 1959-1964. Aquestes obres, dirigides per l'arquitecte Camil Pallàs, van proporcionar a l'edifici l'aparença que mantingué fins al 1989.

L'actuació d'aleshores es va centrar en l'eliminació d'una bona part dels elements del temple posteriors al segle X, a fi de donar-li un aspecte semblant al que hipotèticament havia tingut en aquesta centúria. Això va implicar el desmuntatge de gairebé tota la volta de canó apuntat que hi havia a la nau, o el cor situat als peus del mateix espai, o bé una sè-

rie d'altars molt humils de gust barroc, un dels quals era col·locat dins el cos sud-est de l'edifici i els altres, emmarcats per arcs formers coetanis de la volta, eren situats en el costat de tramuntana de l'aula.

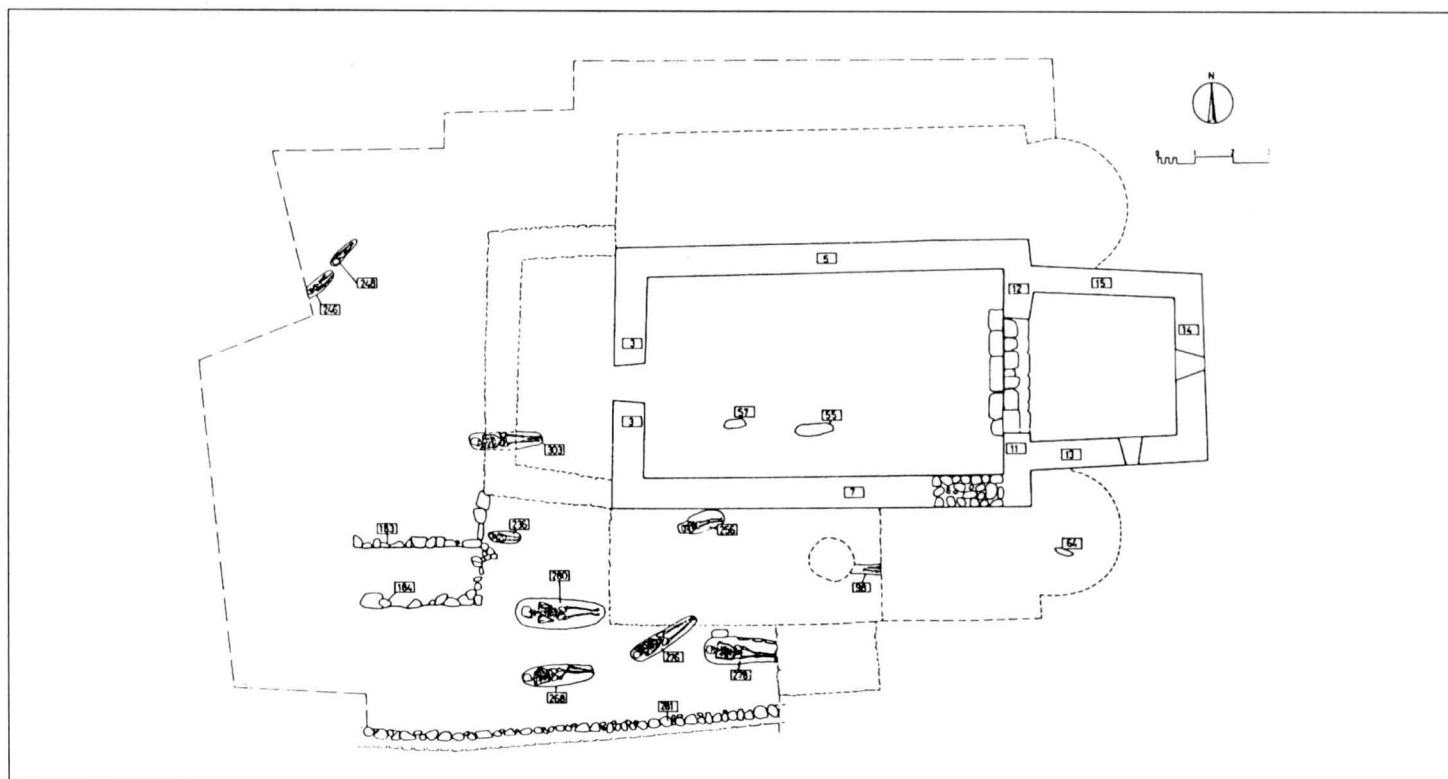
Durant la restauració d'aquells anys, el febrer de 1960, l'arqueòleg Ricard Batista va dirigir una breu excavació, en una sèrie de punts del subsòl de l'edifici i de l'entorn, els resultats de la qual hem pogut associar als obtinguts durant els nostres treballs (1). Un xic abans d'aquesta recerca i també immediatament després, es va dur a terme una altra excavació per part del constructor Modest Buchaca, que realitzava les

obres de restauració. Aquests treballs se simultaniejaven amb les tasques pròpiament constructives, però l'experiència del senyor Buchaca en aquesta mena d'intervencions li va aconsellar de redactar un *diari de la restauració*, en què, juntament amb el procés reconstructor, apareixia una descripció detallada dels nombrosos sondatges que s'hi van fer (2).

Plantejament de l'actuació, objectius i mètode

La darrera intervenció del Servei a Pedret (1989-1995) es va realitzar a petició de l'Ajuntament de Berga, i

Planta dels vestigis arqueològics corresponents al darrer terç del segle IX.

la direcció general va ser a càrrec de l'arquitecte Antoni González. En aquesta obra es tractava bàsicament de «restaurar la restauració», ja que l'edifici, des del 1964, havia patit diversos desperfectes. D'altra banda, calia revisar algunes de les solucions constructives proposades durant la primera intervenció, i matisar i interpretar els criteris d'aquella intervenció mitjançant l'ús de nous mètodes de treball que permetessin conèixer l'evolució històrica de tots i cadascun dels elements de l'església, ja que sobre aquesta qüestió hi havia hipòtesis contradictòries, algunes d'elles basades en els primers treballs del Servei, (3) i d'altres fruit només de l'observació de la fàbrica (4).

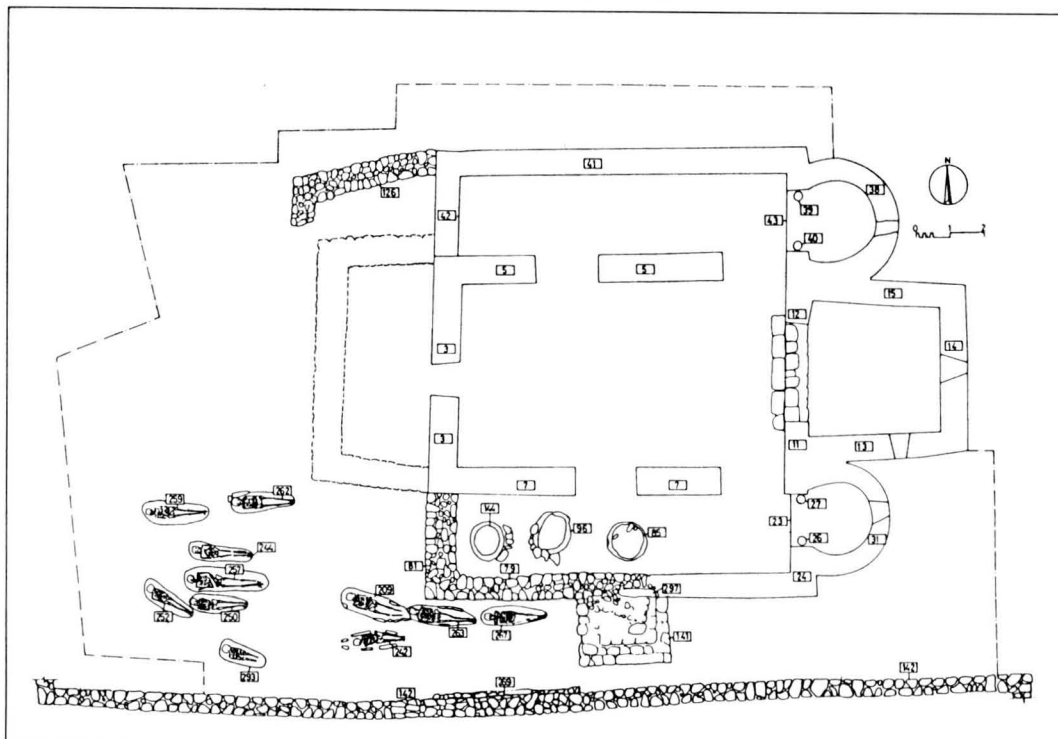
Tanmateix, amb uns antecedents com els exposats, el plantejament de la recerca arqueològica resultava un xic problemàtic. Malgrat el seu interès, els resultats de les primeres excavacions eren insuficients, a causa del seu abast parcial i de la utilització de sistemes de registre poc desenvolupats. És per això que només la comprovació de les interrelacions físiques dels diversos elements constructius i l'anàlisi global de l'edifici, amb mentalitat i mètode arqueològics, ja justificaven l'excavació actual. Sobretot tenint en compte els problemes que la interpretació i la datació de l'església havien suscitat d'antuvi. D'altra banda, les obres

La nau major del temple després de les darreres excavacions. 1989.

J. SOLER

Planta dels vestigis arqueològics corresponents a mitjan segle X.

havien d'afectar considerablement l'entorn de l'església, on la intervenció arqueològica dels nostres predecessors havia estat molt breu.

En conseqüència, la fita principal del treball era l'habitual en les nostres actuacions (5): determinar les diverses etapes constructives de l'edifici i situar-les en el temps d'una manera precisa. A continuació, calia esbrinar la configuració del conjunt –església i entorn exterior– al llarg de cadascuna d'aquestes etapes i trobar la funcionalitat i el significat dels diferents elements que el constituïen.

El treball de camp es va dur a terme amb sistemes específics depenent de les característiques concretes de cada sector del jaciment. Al interior del temple, per exemple, es va optar per una excavació sistemàtica i extensiva de tot el sediment, per tal de fer-nos càrrec de l'abast dels treballs anteriors i d'aplegar la màxima informació que les estructures colgades poguessin proporcionar. En trobar-hi dos testimonis de terra intactes, que vam excavar curosament, i disposar de les seccions elaborades als anys seixanta, es va poder reconstruir de manera satisfactòria la seqüència estratigràfica d'aquest sector del jaciment.

D'altra banda, cal destacar l'excavació del sediment arqueològic dipositat a sobre de l'absidiola sud i a l'extradós del tram de volta de canó que cobria els peus de la nau. Aquesta tasca va ser complementada per l'anàlisi arqueològica de tots els paraments del temple (6), per tal d'identificar les interrelacions entre les fàbriques, cosa que, unida a l'estratigrafia arqueològica del subsòl, ens va donar un panorama molt complet de l'evolució del conjunt.

A l'exterior, en primer lloc, es va obrir una rasa en la superfície que suposàvem ocupada per l'antiga nau sud, allà on sabíem del cert que s'havia treballat l'any 1960. Atesos els resultats tan interessants que va proporcionar aquest sondeig i, sobretot, un cop comprovat que l'excavació antiga havia estat molt parcial, limitada a una petita trinxera que afectava només els nivells més superficials, es va decidir d'excavar en extensió tota la zona inclosa en el projecte d'obres, delimitada pels murs que configuraven la sagrera del segle XVIII. Aquesta àrea es va estudiar detingudament, exhaurint tots els sediments arqueològics fins arri-

bar a la roca natural. Només el costat de ponent de l'església, on va aparèixer un sistema de terrasses esglanades que menaven cap a la porta del temple, va restar gairebé intacte, ja que atès el seu interès històric i paisagístic, només s'hi va obrir una rasa estratigràfica àmplia, per tal de poder datar les diverses fases d'utilització.

Fora de l'entorn immediat de l'església, a la terrassa de la muntanya situada a migdia, es conserva una casa de planta rectangular, la part inferior de la qual presenta una fàbrica medieval, clarament relacionable amb les ruïnes d'una construcció conservades a ponent del temple. En aquest edifici, ara integrat dins el conjunt restaurat de Sant Quirze de Pedret, es van obrir alguns sondeigs a tocar dels murs perimetrícs i també dins l'àmbit intern. Aquests sondeigs ens van il·lustrar sobre les dades cronològiques que ens calien.

Resultats de la recerca

Gràcies als estudis arqueològics realitzats durant els anys seixanta i en el decurs de la darrera intervenció del Servei (7), sostenim la hipòtesi que l'església es va bastir dins el darrer terç del segle IX. En aquell primer moment és segur que constava d'una capçalera trapezial amb volta de pedra i una sola nau coberta amb encavallades de fusta, encara que la teulada de tots dos espais era «a la romana», formada per una mena de *tegulae* i *imbrices* rudimentaris. El paviment interior era de terra batuda. Al voltant del temple s'estenia la sagrera, ocupada per tombes de fossa ben senzilles dipositades en la poca terra que hi havia en un paisatge molt abrupte o en les diàclisis de la roca calcària. A l'edifici s'accedia per una porta col·locada a ponent, fins a la qual menaven una sèrie de terrasses artificials, connectades amb el camí tradicional que voreja el Llobregat i que es van descobrir durant l'excavació.

Aquesta situació es mantingué fins a mitjan segle X, quan el temple es va engrandir amb la col·locació de dues naus col·laterals encapçalades per absidioles de planta ultrapassada. Els arcs formers de comunicació amb l'espai central –l'antiga nau única– es van fer de ferradura, a imatge del que hi havia des de la fase anterior a l'entrada del presbiteri; també van adoptar aquesta morfo-

Detall de l'excavació a l'entorn de migdia. En primer terme, tombes del segle X. Al fons, ruïnes de l'antiga nau sud. 1992. M. BALDOMÀ.

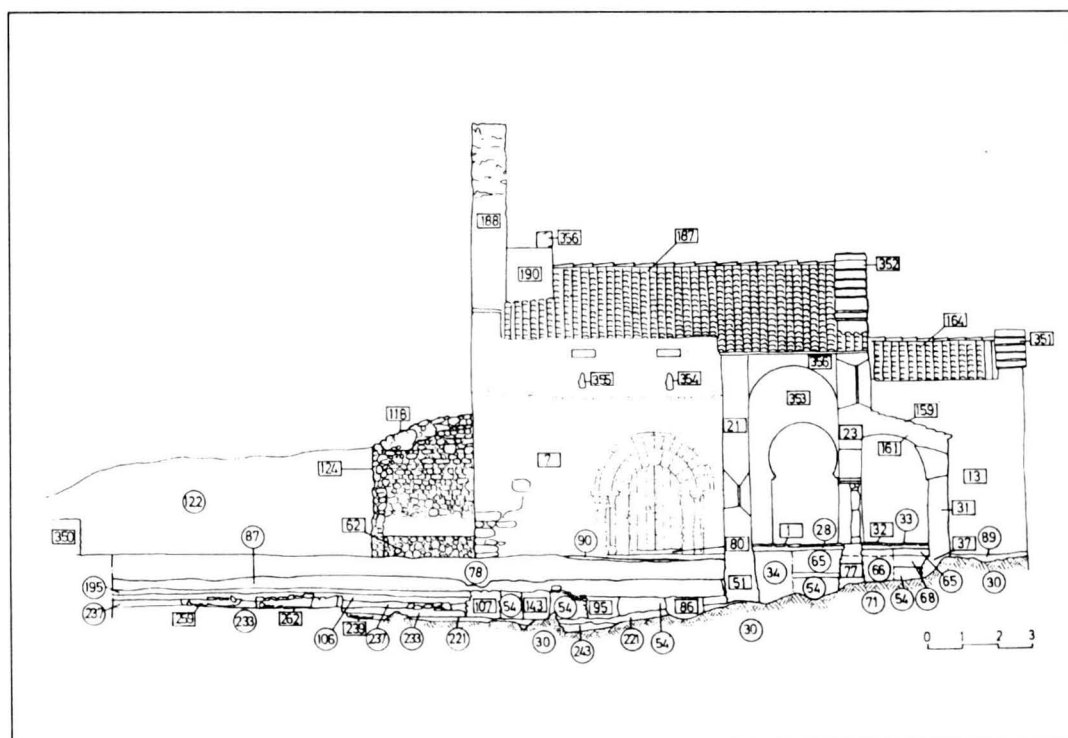

logia la part superior de les embocadures de les absidioles i, molt versemblantment, de la porta principal, situada llavors a migdia: en el decurs de l'excavació s'hi va localitzar el llindar i les columnetes que sostenien l'arc, dotades de capitells idèntics als de les absidioles però un xic més petits.

En aquesta etapa el paviment de tot el temple continuava sent de terra piconada, potser barrejada amb una mica de calç, i molt probablement hi havia un banc corregut als laterals de la nau central. Pel que fa a la decoració, cal destacar la presència de la primera sèrie de pintures que ha fet famosa l'església de Pedret, les quals avui romanen al Museu Diocesà i Comarcal de Solsona, tot i que al Museu Municipal de Berga s'hi pot veure la reproducció.

A la sagrera, hom va abocar una gran quantitat de terra, sobretot a ponent i migdia, necessària per regularitzar l'entorn, on van desaparèixer les terrasses esmentades abans, i per facilitar el funcionament de la porta nova. També es va allargar el mur perimetrí de contenció que limitava el recinte sagrat. Paral·lelament a les transformacions arquitectòniques, en la capçalera principal i la paret de tramuntana de la nau major, es van pintar els murals més antics.

Secció nord-sud del jaciment, amb indicació de les unitats estratigràfiques, presa per l'eix de l'antiga nau sud i l'entorn occidental d'aquesta banda.

Entre mitjan segle X i el primer quart de l'XI, hom va afegir un cos nou a la testera occidental de l'edifici, comunicat amb el temple per la porta del segle IX, que seguia en ús al mateix temps que la nova, situada a migjorn. Hem pogut deduir un ús monàstic d'aquest cos per la posició que ocupava, per l'evolució posterior del jaciment i per la documentació escrita de l'època (8). Mentrestant, a la sagrera s'havien dipositat nombroses tombes, encara en fosses senzilles, però limitades per llosets verticals, en algunes de les quals hom va remarcar la capçalera a l'estil de les antropomorfs. Cal afegir que, dins la nau sud del temple, hi havia tres sitges arrencades, d'aquelles que són habituals en altres edificis d'aquesta mena.

El següent horitzó cronològic localitzat a l'excavació correspon a la primeria del segle XI, en què l'afegit occidental esmentat va ser arrasat i substituït per un possible porxo. També es degué fer aleshores un campanar recolzat sobre l'extrem de llevant de la nau sud. Paral·lelament, hom va bastir la casa del costat de l'església; un edifici de planta rectangular força ampli, idoni per a una petita comunitat monàstica. La fàbrica d'aquests dos cossos s'assembla molt a la utilitzada en la basílica de Sant Llorenç prop Bagà. A les acaballes del mateix segle, es van realitzar les conegudes pintures murals d'estil romànic (9).

Cap al final del segle XIII, van tenir lloc noves modificacions. Responien a la necessitat de reformar el temple després que hagués caigut un bon tram de la nau sud i probablement el campanar que hi havia al damunt, i s'hagués ensorrat gairebé tota la coberta de fusta. Tradicionalment, aquests fets s'han associat a un incendi, no gaire comprovat a l'excavació, però el cert és que les obres per pal·liar les conseqüències de la catàstrofe van ser importants. A la nau central, des de llavors l'únic espai utilitzat pels fidels, es va posar una volta de canó apuntada recolzada en sengles reguiximents de les parets laterals, alleugerits amb arcs formers, a l'interior dels quals, al nord, es van situar capelles que tapaven els arcs del segle X. La nau col·lateral de tramuntana també va rebre una coberta de pedra, encara que va romandre gairebé incomunicada de la resta del temple: només s'hi podia accedir a través del pres-

biteri, per una porta que connectava amb l'absidiola nord, també reparada en aquella època. A migdia, en comptes de refer l'antiga aula, només s'hi va aprofitar el terç oriental, on es va reconstruir el campanar. L'absis lateral es va convertir en sagristia, comunicada amb el presbiteri a través d'una altra porta. Finalment, després d'un senzill *aggiornamento* de l'arc triomfal de la capçalera major, que va esdevenir de mig punt, es va posar una portada romànica tardana en el costat meridional de la nau, potser en el lloc on hi havia hagut un dels arcs formers preromànics que comunicaven aquest espai amb la desapareguda nau col·lateral sud.

A l'exterior, per ocultar les ruïnes dels elements colgats, hom va enlairar el nivell de tot l'entorn immediat. També es va bastir un porxo rudimentari al lloc on era abans el tram de nau meridional desaparegut. El suposat porxo de ponent també era en ruïnes, i només se'n va aprofitar el llenç de tramuntana com a mur de contenció de les terres de la muntanya.

El conjunt ja no va experimentar més canvis significatius fins al segle XVIII, llevat de l'acumulació d'un bon nombre de tombes a la sagrera, i d'algunes transformacions de detall durant el segle XVII. Després de la guerra de Successió, a més de col·locar-se un paviment de cairons a tot l'interior i renovar-se el cor, es va edificar a la testera occidental una espadanya de grans proporcions. En aquest estat es trobava el temple quan a final del segle XIX els primers esments erudits van fer-se ressò de la seva importància.

Notes

1. Aquests resultats van romandre inèdits durant molt temps, i la memòria d'excavació, lliurada als organismes competents aleshores, s'ha perdut. El senyor Batista, però, ens va proporcionar, per consultar-les, les seves notes d'excavació. Darrerament, aquestes notes, posades al dia, s'han publicat a: Batista, 1995.
2. El *diari* també romaní inèdit en començar la nostra intervenció. Tanmateix, el senyor Buchaca ens en va facilitar una còpia. Les parts d'aquest manuscrit dedicades a l'excavació arqueològica s'han reproduït a: Buchaca, 1995.
3. Que es van exposar per primer cop a Pallàs, 1962.
4. Una bibliografia extensa sobre les diver-

ses interpretacions de l'evolució arquitectònica de Pedret es pot trobar a: Barral, 1981; Junyent, 1983; Serra, 1985; López Mullor, González, 1991; López Mullor, 1992; López Mullor, Caixal, 1992; Id., 1995.

5. Sobre el plantejament metodològic del Servei en el camp de l'arqueologia, cf.: López Mullor, 1986; Id., 1990; Id., 1996.
6. Aquesta tasca la vam dur a terme conjuntament amb els arquitectes senyors Antoni González i Xavier Guitart.
7. Per als estudis dels nostres predecessors, cf. notes 1 i 2 i Pallàs, 1962. Els resultats de les darreres excavacions, juntament amb la descripció del procés de recerca i els estudis complementaris, es poden veure a: López Mullor, González, 1991; López Mullor, 1992; López Mullor, Caixal, 1992; Id., 1995.
8. Es coneix el llegat d'una església situada a la muntanya de Pedret al monestir de Sant Llorenç prop Bagà, per part d'un leuita, el 984 (Serra Vilaró, 1950, III: 93-94; Baraut, 1978, I: 105). És probable que correspongués a una congregació irregular, com la que va ser estudiada per M. Riu a Sant Pere de Grau d'Escalles.
9. Les pintures del presbiteri, reproduïdes a l'edifici durant la darrera restauració, romanen dipositades al Museu Diocesà i Comarcal de Solsona, i les de l'absidiola sud, també reproduïdes, són al Museu d'Art de Catalunya on igualment hi ha fragments arrencats de l'absidiola nord. A l'església, actualment, es poden veure alguns fragments originals de la decoració del capcer oriental de la nau, situades bàsicament a tramuntana de l'arc triomfal.

Bibliografia

- BARAUT, C.: «Les actes de consagració d'esglésies del bisbat d'Urgell», 1978, dins *Urgellia* (la Seu d'Urgell), I, pp. 11-82.
- BARRAL, X.: *L'art pre-romànic a Catalunya, segles IX-X*, Barcelona, 1981.
- BATISTA, R.: «Resultats de l'excavació realitzada al febrer de 1960», dins *Recerques arqueològiques al Berguedà. II. Església de Sant Quirze de Pedret. Monestir de Sant Llorenç prop Bagà*, Barcelona, 1995, Servei del Patrimoni Arquitectònic Local de la Diputació de Barcelona, Quaderns Científics i Tècnics, 6, pp. 268-271.
- BUCHACA, M.: «Extracte del Diari de la restauració de l'església de Sant Quirze de Pedret (1959-1964)», dins *Recerques arqueològiques al Berguedà. II. Església de Sant Quirze de Pedret. Monestir de Sant Llorenç prop Bagà*, Barcelona, 1995, Servei del Patrimoni Arquitectònic Local de la Diputació de Barcelona, Quaderns Científics i Tècnics, 6, pp. 271-279.
- JUNYENT, E.: *L'arquitectura religiosa a Catalunya abans del romànic*, Barcelona, 1983.
- LÓPEZ MULLOR, A.: «Consideracions metodològiques sobre l'actuació del Servei de Catalogació i Conservació de Monuments en el camp de la recerca arqueològica», dins *Memòria 1984*, Barcelona, 1986, Servei de Catalogació i Conserva-
- ció de Monuments de la Diputació de Barcelona, pp. 19-21 i 158-160.
- Id.: «Set anys d'investigació arqueològica del patrimoni arquitectònic», dins *Memòria 1985-1989*, Barcelona, 1990, Servei del Patrimoni Arquitectònic, Diputació de Barcelona, pp. 13-18.
- Id.: «Noves evidències per al coneixement de Sant Quirze de Pedret. Les campanyes d'excavació de 1991 i 1992», dins *II Simposi. Actuacions en el patrimoni edificat: la restauració de l'arquitectura dels segles IX i X (investigació històrica i disseny arquitectònic)*, Barcelona, 1992, Servei del Patrimoni Arquitectònic de la Diputació de Barcelona, Quaderns Científics i Tècnics, 4, pp. 163-179.
- Id.: «Estudio arqueológico del conjunto del castillo de Castelldefels (Barcelona)», Valladolid, 1996, dins *Curso Arqueología de la arquitectura. Burgos 1996*, Junta de Castilla y León.
- LÓPEZ MULLOR, A.; GONZÁLEZ, A.: «Noticia sobre la segunda restauración de la iglesia de Sant Quirze de Pedret (Cercs, Barcelona). La investigación preliminar», Barcelona, 1991, dins *Simposi Actuacions en el patrimoni edificat medieval i modern (segles X-XVIII)*, Servei del Patrimoni Arquitectònic de la Diputació de Barcelona, Quaderns Científics i Tècnics, 3, pp. 231-252.
- LÓPEZ MULLOR, A.; CAIXAL, À.: «Una nueva excavación en la iglesia de Sant Quirze de Pedret (Cercs, Barcelona)», Madrid, 1992, dins *Espacio, Tiempo y Forma*, sèrie I, V, pp. 315-374.
- LÓPEZ MULLOR, A.; CAIXAL, À.: «Església de Sant Quirze de Pedret, Cercs. Excavacions arqueològiques. Campanyes 1989-1992», dins *Recerques arqueològiques al Berguedà. II. Església de Sant Quirze de Pedret. Monestir de Sant Llorenç prop Bagà*, Barcelona, 1995, Servei del Patrimoni Arquitectònic Local de la Diputació de Barcelona, Quaderns Científics i Tècnics, 6, pp. 179-256, 282-359.
- PALLÀS, C.: «Arte prerrománico catalán: Pedret y Obiols», Barcelona, 1962, dins *San Jorge*, 47, pp. 63-67.
- SERRA, R.: «Cercs. Sant Quirze de Pedret. Història», Barcelona, 1985, dins *Catalunya Romànica. XII. El Berguedà*, pp. 210-213.
- SERRA VILARÓ, J.: *Baronies de Pinós i Mataplana*, III, Barcelona, 1959.

**Albert López Mullor,
Àlvar Caixal Mata**

Servei del Patrimoni Arquitectònic Local. Diputació de Barcelona.